ŽARKO MULJAČIĆ

IZ KORESPONDENCIJE ZADARSKIH PROFESORA 18. STOLJEĆA, NAPOSE NIKOLE MULJAČIĆA

(Prilog proučavanju razvoja narodne svijesti u Zadru)

Za vrijeme zadnjih 150 godina mletačke vlasti, od polovine 17. stoljeća do 1797. god., uloga Zadra u povijesti hrvatske književnosti i kulture znatno je slabija nego u prethodnom periodu. Davno su bila prošla vremena značajnih predstavnika naše stare književnosti: Petra Zoranića (rođ. 1508), Brne Krnarutića (rođ. između 1515. i 1520. god. — umro 1572. ili početkom 1573. god.) i Jurja Barakovića (1548—1620) i dr. Nastupa kulturno mrtvilo u kome djeluju rijetki književnici kao Šime Vitasović (1644—1719)[1] i Ivan Tanzlinger Zanotti (1651—1732),[2] koji su više literati i eruditi, a manje stvaraoci pa se stoga ne mogu mjeriti sa spomenutom trojicom. U istom razdoblju, osobito u toku druge polovice 18. st., nastavlja se naseljavanje stranog etničkog elementa i odnarođivanje manjeg dijela hrvatskog stanovništva[3] — proces koji će biti zaustavljen tek u doba narodnog preporoda — što će, na našu štetu, privremeno izmijeniti

[1] Usp. A. M. Strgačić, Zadranin Šime Vitasović i kulturno-povijesno značenje njegovih djela, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 1955, II, str. 47—78.

[2] Usp. T. Matić, Prva redakcija Tanclingerova rječnika, *Rad JAZU 293*, Zagreb 1953, str. 253—279; J. Marchiori, Note al Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi italiano, illirico e latino del 1704 di Giovanni Tanzlingher Zanotti, *Memorie della Accademia Patavina di SS. LL. AA.: Classe di Scienze morali, Lettere ed Arti-volume LXXII*, Padova 1959, str. 3—34.

[3] V. R. Jelić, Stanovništvo Zadra u drugoj polovici XVI i početkom XVII st. gledano kroz matice vjenčanih, *Starine 49*, Zagreb 1959, str. 349—509, i T. Matić, Hrvatski književnici mletačke Dalmacije i život njihova doba, *Rad JAZU 233*, Zagreb 1926, str. 67. Dok je V. de Ponte u 17. st. pisao: »Cives pietate ac moribus italicis satis imbuti, italico quoque more vestiuntur, lingua vero italica promiscue cum slava utuntur, sed haec vulgo et rusticis vernacula et usualis est«, u drugoj polovici 18. st. D. Farlati je isticao: »... nulla fortasse civitas est Dalmatiae, quae indole, lingua, moribus, victus cultusque lautitia, aedificiorum descriptione, urbanitate officiorum omnique vitae civilis consuetudine ad civitates Italiae vel cultissimas propius accedat, ut quicumque apud Jadertinos diversatus, in ipsa media Italia versari se credat.« Za prilike u Zadru početkom 19. st. usp. Ž. Muljačić, Jedno zaboravljeno djelo o Dalmaciji, *Zadarska revija V*, 1956, str. 94—98.

etnički sastav ne toliko plemstva i svećenstva koliko raznih slojeva građanske klase (činovnika, trgovaca i privrednika). Ipak je grad Zadar četrdesetih godina 18. stoljeća bio do te mjere hrvatski da je talijanski književnik Carlo Gozzi (1720—1806), koji je u njemu sproveo tri godine služeći u vojnoj pratnji generalnog providura Girolama Querinija, nazvao taj period »ilirskim trogodištem« (»triennio illirico«)[4] i ne sluteći da će zbog toga izazvati gnjev iredentista s početka 20. st. koji mu neće oprostiti tobožnje nepoznavanje dalmatinske etnografije.[5]

U nastojanju da bacimo više svjetla na hrvatsku komponentu u kulturnoj povijesti Zadra u razdoblju koje se proteže od Tanzlingerove smrti do napoleonskih vremena i pretpreporodnog gibanja namjerili smo se na radove Splićanina *Nikole Muljačića*,[6] dugogodišnjeg profesora zadarskog latinskog Florijeva sjemeništa,[7] koji je u Zadru boravio desetak godina u četiri navrata, u razdoblju od 1739. do 1758. god. Podaci sadržani u tim radovima a osobito pisma koja je Muljačić u jednome od njih objavio, a upućena su na adresu Duje Vranjicana Calottija,[8] nekadašnjeg profesora

[4] C. Gozzi, *Memorie inutili I*, a cura di G. Prezzolini. Bari 1910. (3. sv. u nizu *Scrittori d'Italia*), u poglavljima IV—XIV govori o svom boravku u Zadru i drugim našim krajevima tada pod mletačkom upravom. Značajno je što piše u pogl. XI, str. 79. i d., kako je u kućnom kazalištu generalnog providura glumio za vrijeme poklada pred biranim građanstvom, patricijima, oficirima i višim činovnicima, dakle pred »višom« publikom tadašnjeg Zadra, u ulozi služavke Luce: »Bilanciando il genio de' miei ascoltatori e la nazione a cui doveva presentarmi, inventai un genere di servetta non più veduta. Mi feci vestire da ragazza serva dalmatina ... Lasciai da un canto la favella toscana, che usano le servette de' nostriteatri d'Italia, e perché aveva appresa la favella illirica soffribilmente, m'apparecchiai ad esprimere i miei sentimenti ne' dialoghi e nei soliloqui improvvisi col dialetto veneziano alterato e dalla pronunzia e da molti vocaboli illirici italianizzati, a tal modo che il mio linguaggio era un gergone faceto ... Quella nuova specie di servetta inaspettata, intesa da que' nazionali non meno che dagl'italiani, sorprese, fu accolta con giubilo da' miei spettatori, e vinse gli animi di tutti generalmente. (Gozze se svidio kao glumac pa je publika stalno išla na komedije u kojima je on improvizirao) Si volevano spesso le commedie improvvise per ridere sulle ciarle facete e sul gergone illirico italianizzato della *Luze* che vuol dire tra noi Lucia. Con questo nome, e non con quello di Smeraldina, Corallina o Colombina, volli esser chiamato nelle commedie.«

[5] G. Sabalich, *Curiosità storiche zaratine*, Zara 1906, u članku *Carlo Gozzi a Zara*, str. 43—70, osobito na str. 55.

[6] Usp. Ž. Muljačić, Nikola Muljačić Splićanin, *Književni Jadran II*, 1953. br. 21.

[7] Za povijest crkvenih škola u Zadru v. M. Japundžić, *Matteo Karaman (1700—1771), arcivescovo di Zara*, Romae 1961, gdje je navedena sva starija literatura i mnogi dosad nepoznati izvori.

[8] Nismo uspjeli naći osnovnih biografskih podataka o tom našem literatu. Iz naslova njegove ekloge koju je Muljačić tiskao vidi se, u *Proseguimento*, str. 5. Vranjicanov *curriculum vitae: Clarissimi ac eruditi Viri D. Domnii Wragnizani Calotii Philosophiae et Sacrae Theologiae in Collegio Lauretano Doctoris, olim in Seminario Archiepiscopali Spalatensi, necnon in publico Lyceo Florio Jadertino Grammatices, atque Humaniorum Literarum, Artiumque subtilium Praeceptoris, qui Rem quoque Militarem vel maxime Typis illustravit; nunc vero Canonici (ut vocant) Poenitentiarii Pharensis, ad excipiendam sacram Exhomologesin* (u bilješci: *Confessionem*) *sive administrandam Exagoreusin* (u bilješci: *Sacramentalem*) *Praepositi Ecloga*. U knjižnici JAZU u Zagrebu postoji Vranjicanovo djelo *Il Capitano Erudito consacrato al Merito Singolarissimo dell'Ill. Signore Signor Quirino Giuseppe de Chiudinovich Cavaliere dell'Augustissimo Ordine Imperiale del-*

na istom zavodu, značajan su dokumenat za proučavanje razvoja narodne svijesti u Zadru u tim tamnim vremenima. Iako će se potpunija slika moći dobiti tek kad budu katalogizirani i definitivno sređeni državni, crkveni i privatni arhivi gradova u kojima su N. Muljačić i njegovi kolege služili, već sada treba istaknuti da je netačno inače rašireno mišljenje po kome bi samo popovi glagoljaši gajili hrvatski jezik i književnost, dok bi svi ostali svećenici bili ili nacionalno pasivni i neutralni ili sudionici u odnarođivanju dalmatinskih Hrvata. Nikola Muljačić (i ne samo on) primjerom pokazuje da je i među svećenicima koji su vršili obrede na latinskom jeziku često bilo ljudi koji su voljeli svoj narod, njegov jezik i književnost, umjetničku i folklornu, premda sami nisu napisali nijednog retka našim jezikom.

O N. Muljačiću postoje mršavi i često neprecizni biografski podaci. Umro je u Splitu 6. rujna 1776. god. u, kako u Matici umrlih stoji, šezdesetitrećoj godini života,[9] pa bi se iz toga moglo zaključiti da je rođen 1713. god. Kako te godine nema u splitskim maticama krštenih nijednog Muljačića, vrlo je vjerojatno da se naš Nikola rodio mnogo ranije, i to 1679. god., kad je prema Matici krštenih kršten imenom Nikola sin Jelene i Miha Muljačića, a kumovali su mu mletački plemić Niccolò Sagredo i Kata udova Jera Cindre, splitskog patricija.[10] Istina je da pobuđuje sumnju velika razlika (34 godine) između datuma rođenja tog djeteta i godine starosti našeg Nikole, navedene u smrtovnici, ali u prilog naše pretpostavke vojuju dva argumenta: 1) sam Muljačić u komentaru svojoj pjesmi *»Desiderio di andar a Venezia«*, koju je objavio 1761. god., spominje, doduše ne sasvim jasno,[11] da mu je kršteni kum bio N. Sagredo, 2) Muljačić se u dubokoj starosti vratio u rodni Split u doba kad je spremao za tisak svoje dvije knjige (izašle 1760, odnosno 1761); da je rođen 1713, u to doba ne bi imao nego 48 godina. Starost od 97 godina nije bila neobična za ono vrijeme.[12]

l'Angelica, Sacra, Constantiniana et Gerosolimitana Milizia del S. Sepolcro. Sotto il Titolo del Gran Martire S. Giorgio, Capitano di Cavalleria di S. S. C. C. M. Nobile d'Ungaria, di Croazia, di Schiavonia, e Patrizio di Segna, da Doimo Vragnizan Calotti, Dottore di Theologia. Con Licenza de'Superiori, In Vienna, appresso di Gio. Batt. Schilgen Stampatore delli Stati Provinciali d'Austria Inferiore 1739, VIII—168 + (2). Djelo sad ima signaturu br. 6712 i sadrži 20 poglavlja o raznim pitanjima taktike i strategije, s primjerima bitaka i opsada iz evropske pa i iz hrvatske povijesti.

[9] *Matica umrlih VI*, 29.

[10] *Matica krštenih V*, 20 b. U abecednom popisu koji je za starije splitske matice sastavio pok. kanonik Dević ima pod signaturom VI, 43 *Mugliacich Nicolo di Francesco*. Međutim, na tom mjestu, pod datumom 11. IV 1690, nema pomena ni o kakvu Muljačiću. Mada je tekst sasvim izblijedio, čini nam se da se radi o drugom sličnom prezimenu.

[11] N. Muljačić, *Geminatus*, str. 7, bilj. 3: »Le due Eccellentissime Catterina, e Maria Nobil Donne Sagredo di S. Soffia, del fu Proc. Gerardo di q. Niccolò, mio Santolo, e Compare a Battesimo«. Ako se apozicija odnosi na Nikolu Sagreda a ne na njegova sina Gerarda, onda je sasvim vjerojatno da je naš Muljačić rođen 1679. god.

[12] Dubrovački literat i bibliotekar Inočenco Ćulić (1782—1852), inače porijeklom iz Splita, piše u pismu F. Carrari, koje se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu pod signaturom 49 g/1, dana 13. III 1843, da se nerado sjeća mladih dana i prilika u splitskom

Objavio je, što znamo, dvije knjige a svaka od njih sadrži, s posebnom paginacijom, dva dijela. Iz dugih i dosta bombastičnih naslova, neobičnih za pisca koji se u tim djelima deklarirao protivnikom sečentizma, očituje se na osebujan način tok službe tog literata. One se zovu:

1) Araldo poetico o sia Furiere studioso di don Niccolò Mugliacich sacerdote spalatino altre volte Maestro di Grammatica in questo Seminario Arcivescovile; e già successivamente dappoi Umanista, e Precettore insieme di Rettorica nel Pubblico Collegio Florio di Zara: compiuto in quattro fiate un intero ivi Decennio; e finalmente Maestro domestico, ed Esaminatore de' Chierici presso l'Illustriss. e Reverendiss. Monsig. Giannandrea Balbi Vescovo di Pola ec. o piuttosto Tiro di Pruova nella Ballistica Letteraria fatto dal medesimo per incontrar fortunosamente nel Bersaglio, Venezia MDCCLX, presso Antonio Bassanese in San Canziano. Con Licenza de' Superiori (str. 1—44) na što se veže, bez impressuma, II dio: *Proseguimento, o sia Continovazione dell'Araldo ovvero Furiere di Don Niccolo Mugliacich; il Quale ha 'l suo pieno Fornimento in questo Volumetto II* (str. 1—48).[13]

2) Primus Denarius quem mittit in Gazophylacium litterarium seu Minervae dicat presbyter Nicolaus Mugliacich Spalatensis olim in Seminario ejusdem Civitatis Archiepiscopali, necnon in publico Lyceo Florio Jadertino Grammatices Praeceptor, atque optimarum artium institutor, In Venezia MDCCLXI, presso Antonio Bassanese, in San Canziano. Con Licenza de' Superiori (str. 1—53), na što se, bez impressuma, veže II dio: *Geminatus autem Quinarius Denarium perficit... Auctore R. D. Nicolao Mugliacich Sacerdote Spalatensi & c. Pars II.* (str. 1—53).[14]

Te dvije, odnosno četiri knjižice po sadržaju su prava miscellanea u kojoj ima originalnih sastavaka u stihu i prozi na latinskom i talijanskom jeziku s dugim i često dosadnim vlastitim komentarima pjesama. Osim toga ima tu Muljačićevih prijevoda tuđih pjesama i dijelova pjesama (s latinskoga na talijanski i s hrvatskoga na talijanski i(li) latinski).

Muljačić je imao živih veza sa Zadranima (u službi u Zadru ili u Splitu) i s ljudima rodom iz drugih krajeva koji su služili u Zadru. Nekim svojim uglednim znancima pisao je prigodnice i pisma, od čega je nešto tiskano u njegovim knjigama. Osvrnut ćemo se ukratko na te prigodne sa-

samostanu »e Mugnacich vero sciocco, che raccontava di Roma delle favole ridicole e nauseanti«. Oblik *Munjačić* dolazi u nekim dokumentima mjesto *Muljačić*. Ako se radi o našem Nikoli, koji je sigurno umro 1773. god., onda će Ćulić biti stariji nego što se misli. Pokušao sam bezuspješno naći u splitskim maticama dokumenat o krštenju I. Ćulića u god. 1782. Kako nije poznato ime koje je imao prije negoli se zaredio, nemoguće je zasad znati kad se I. Ćulić rodio. Svakako je sigurno da je i njegova godina rođenja, izračunata po podatku u smrtovnici, netačna.

[13] Knjigu ima *Knjižnica Male braće* u Dubrovniku. Drugi dio ima i *Naučna biblioteka* u Splitu, ali je greškom uvezan skupa s *Primus Denarius*. U daljem tekstu citiramo skraćeno: I dio s *Araldo*, II dio s *Proseguimento*.

[14] Oba dijela ima *Naučna biblioteka* u Splitu. Citiramo skraćeno: I dio s *Primus*, a II dio s *Geminatus*.

stave upućene raznim ljudima s kojima je prijateljevao dok je bio u Zadru i kasnije. Duže ćemo analizirati tri Muljačićeva pisma D. Vranjicanu, koja objavljujemo u cjelosti u »Dodatku« skupa sa dvjema pjesmama trogirskog hrvatskog pjesnika-improvizatora Zaharije Guidottija, inače slabo proučena Muljačićeva suvremenika.[15]

Kratka anakreontska pjesma na talijanskom jeziku kojom Muljačić slavi zadarskog liječnika Antuna Daniellija Tommasonija, sina književnice Albe Danielli (oboje su bili članovi zadarske akademije *Redivivorum -dei Ravvivati),*[16] objavljena 1761. god., ni po čemu se ne izdiže s nivoa sličnih pjesmotvora. Biografski je značajno pismo istom liječniku koje se nadovezuje na tu pjesmu, jer tu Muljačić kaže da ne žali što nije više obavezan da se cijeli dan pojavljuje u javnosti u odjeći s čipkama, otkad je izvan Zadra, pa je kroz te tri godine sastavio nekoliko stvari u stihu i prozi ali mu nedostaje strpljenje da ih dotjera za štampu, što nije ni sasvim zlo jer mnogo ne vrijede.[17]

Slična je karaktera i sastav prikazan pravniku dr Lovri Grisogonu, prioru splitskog lazareta.[18]

Biografski je zanimljiva talijanska pjesma koju Muljačić iz Splita upućuje zadarskom znancu opatu Ivanu Galenu. Opisuje mu samotnički penzionerski život u kući koja mu je pripala *de jure materno* i u kojoj živi

15 Od svih biografskih priručnika spominje ga samo G. Ferrari Cupilli, *Cenni biografici di alcuni uomini illustri della Dalmazia*, Zara 1887, str. 89—90. Rodio se u Trogiru 21. X 1687. Biskup Farolfo školovao ga je u splitskom sjemeništu. Bio je sklon poeziji i nauci. Po povratku u Trogir otvorio je školu za mladež. Kasnije je napustio svećeničko zvanje. Kao arhivist uredio je općinski arhiv Trogira. Kuća mu je bila stjecište učenih građana. God. 1736. otišao je na put u Carigrad i Smirnu. Nakon toga živio je u rodnom Trogiru, gdje je umro u dobi od 70 godina. Ostavio je *Relazione* o putu u Tursku i o običajima Turaka, razne hrvatske i talijanske pjesme, školske priručnike i šaljivo djelo *Titolario*. Nije poznato da li je išta od toga tiskano.

16 O zadarskim akademijama v. G. Sabalich, Le accademie zaratine, *Rivista dalmatica* II, 1901, 4, str. 25—43; 5, str. 143—180; III, 1902, 1, str. 34—64; M. Deanović ,Odrazi talijanske akademije *degli Arcadi* preko Jadrana, *Rad JAZU 248*, Zagreb 1933, str. 10 i 15—16. Usp. i V. Štefanić, Akademija, *Enciklopedija Jugoslavije I*, Zagreb 1955, str. 26. — Tekst pjesme v. u N. Muljačić, *Primus*, str. 11—14.

17 N. Muljačić, *Primus*, str. 15: »In questo triennio di mia assenza da costà . . . comechè io non sia per buona sorte più Retore (sic), nè mi corra perciò il dovere di comparir tutto il dì agli occhi del Pubblico di ricche Trine addobbato, ed alla giornata coperto e alla fila di vistose guarnizioni lavorate a traforo; benchè distrattissimo: tuttafiata disparecchie coserelle ho disteso: ed in spezie una erudita e gustosa Dissertazione Critico-Medica sopra il Paronomastico Adagio: *Qui vivit medice, vivit modice; ed* una prolissa Teologo-Morale intorno alla *Elezione dello Stato;* con alcuni Sonetti, che ad un tempo leggonsi volgari in uno e Latini; ma non ho pazienza, nè tempo di trascrivere, poichè vi vorrebbe *Limae labor, et mora* (Hor., de Ar. post. med.) . . . Ned in fatti val la pena di farlo, essendo il tutto poco più pregevole di un qualche nonnulla.«

18 N. Muljačić, *Primus*, str. 10. Usp. i Id., *Geminatus*, str. 19—23, gdje se obraća splitskim intelektualcima koji se skupljaju u ljetnikovcu providura G. Gondulmera što se nalazi na močvarnom području (Solin?) pa ih zbog toga u šali naziva žabama. U anakreontskoj pjesmici Muljačić nagovara svoje prijatelje da zbog velike žege skaču u vodu, a ako ne pomogne ni to poslat će ih u lazaret gdje zapovijeda »Il Nob. Sig. Dott. Lorenzo Grisogono fra gli Accademici Ravvivati di Zara: il Dimesso« .

sam s domaćicom Mandaljenom Ninčević s Brača i s jednim mačkom. Nada se ipak doći jednom opet u Zadar da vidi stare prijatelje, od kojih osobito pozdravlja kanonika dr Ivana Carsanu,[19] generalnog vikara nadbiskupa Mate Karamana. U postskriptumu se žali da se nadao u rodnom gradu otpočinuti od tereta učiteljstva ali ga je stigla kruta sudbina (kako kaže Augustin: »Qui suos liberos colebant, me esse liberum nolebant«). Iz toga bi se dalo zaključiti da je bio prisiljen da predaje ili podučava djecu iako nije bio više u službi.[20]

Pjesmica *Grazia vana è la Bellezza* posvećena je kontu Vici Nassiju.[21]

Nekoliko sastavaka posvetio je naš Muljačić *Ad optimum Amicum ctque Magistrum Dominum Nicolaum Barezzam, postea Canonicum Scardonensem.* Tu je najprije vrlo lijepa latinska elegija u kojoj se opisuju ljepote zadarske okolice, osobito otoka, koje je Muljačić proputovao početkom listopada neoznačene godine. Počinje stihom: »Umbriferi Colles, Silvae, placidique recessus«. U latinskom pismu Muljačić žali što ne može da se opet sastane

19 N. Muljačić, *Primus*, str. 17—24. Zadra i Zadrana se tiče 7 strofa na str. 19 i 20:

»Sol mi spiace esser lontano
Da un sì dolce, e così umano
(E lo dico daddovero)
Fido Amico almo sincero.
Pur verrà forse quel giorno,
In cui faccia ancor ritorno
A codesto ciel sereno,
Per baciarvi, e unirvi al seno . . .
Sia frattanto vostra gloria
Serbar fresca la memoria
D'uno che qui vi saluta;
Sè medesmo, e a Voi tributa.
Allo scarso eletto stuolo
Degli amici un solo solo
Riverente *Addio* portate
A mio Nome; e li baciate.
Ma a quel dotto buon Giovanni,
Che la Patria onora, e gli anni (13)
Consanguineo, e in un vicino
Vostro, un umil per me inchino.
Lui pregate, quand'è allato
Dell'amante suo Prelato,
Che i miei rechi e gli raffermi
Rispettosi Ossequj e fermi.
Ve n'andrete e quando snello
Giusta l'uso vostro bello
Alla *Vergin di Castello;*
Per me a Voi, se non sia grave,
Per un reo, che molto pave,
Raccomando almeno un *Ave.*

Na str. 32, uz bilj. 13. čitamo da Muljačić misli na dr I. Carsanu »Vicario Generale dell'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Matteo Caraman, Arcivescovo di Zara, benemerito Restauratore del Breviario e Messale Illirico.«

20 Id., str. 21. i d.

21 Id., str. 41.

s Barezom.[22] Govori o ljepoti obale, vodi, ribanju i šetnji po pješčanim plažama. U drugoj elegiji, pisanoj katulskim stilom, Muljačić se hvali da ga pastiri nazivlju prorokom *(vates)*.[23] Nije jasno da li se radi o pravim pastirima ili o članovima Akademije. U trećoj elegiji za koju je 1746. god. *terminus post quem* jer je tada književnikov znanac i sugrađanin Mate Karaman, postavljen za zadarskog nadbiskupa 1745. god., nastupio dužnost, naš Muljačić javlja Barezi da je zajednički im znanac Makaranin Juraj Tomičić otišao u Rim koji će »zaslugom našeg cvijeta postati još ubaviji«. Tomičićeva knjiga bila je izazvala veliku zavist, a kako ga ni inače u domovini nisu cijenili bio je prisiljen da ode u tuđinu. I Muljačić je bio u to doba stranac u Zadru, ali je odlučio da tu ostane jer ga nadbiskup Karaman visoko cijeni i štiti.[24]

[22] Id., *Geminatus*, str. 27—29. Iz pisma (str. 29) citiramo ... »Silvestrem hanc Musam, quam tenui avena meditatus sum cum elapsis proxime diebus commorarer in Villis Jadertinis, tibi, Amicorum charissime, exhibeo corde pleno ... Quando erit, ut non amplius per chartam et atramentum, sed os ad os loquamur? Saluta amicos nominatim. Vale. Calendis Octobris.«

[23] Id., str. 30—31. *Ad eumdem. Stylo Catulliano Elegia* ...: »Pace tua dicam, si nescis, me modo Vatem /Dicunt Pastores ...«

[24] Id., str. 32—34. *Ad eumdem Elegia*. U njoj se Zadra i zadarskih profesora tiču ovi stihovi:

»Litera missa tibi ex illo venit ista sodali,
Qui tibi praecipua junctus Amicitia ...
Jadra ubi, munitis late circumdata muris,
Moenibus aspicitur belligera, armipotens.
Vidimus hic doctum, potuisse videre, magistrum,
Gaudeamus, Patrium qui fugit usque solum.
Et Vestrum fugit; atque hinc jam procul ire putatur,
Deserat omnino ut Litora Dalmatiae.
Crudeles fugiet Terras, quoque Littus avarum;
Doctum Fata vocant ad meliora virum.
Ibit in excelsam, quae adeo caput extulit, urbem
Romam, ubi Pieriae jam sonuere Lyrae.
Hic, ubi supremos tulerunt persaepe Triumphos
Cultores Phoebi, sors melior dabitur;
. . . . . .
Hoc pretium vitae, vigilatorumque laborum
Reddis? sic Vatem, barbara Terra, colis?
Vae tibi, quae spernis divinos ora Poetas?
Roma erit, heu!, nostris floribus uberior.
. . . . . .
Nos pariter Patriam fugimus, nos linquimus arva
Chara, peregrino degimus ecce Loco.
Verum ego nec Patriam repetam, nec tecta revisam,
Dum mihi Matthaei Praesulis ora favent.
Dum me Matthaeus non dedignatur amare,
Illius aeternis ora colam studiis.
Nec tam praesentem facile est reperire Patronum,
Numine qui regat, ac instruat eloquio.
Gloria nostrorum, Patriae splendorque, Locorum,
Tum pietate micat, tum micat Ingenio.
Per quem o! Jadra nitet, pariter Spalatina refulgent
Moenia
. . . . . .

Zadnje Muljačićevo djelce završava pismom dr A. Danielliju Tommasoniju kojega moli da mu pomogne u prodaji prve knjige *(Araldo poetico)*.[25]

Kako su prve godine Muljačićeva službovanja u Zadru koincidirale sa zadnjim godinama biskupovanja nadbiskupa Vice Zmajevića (1670—1745),[26] to se Muljačić na više mjesta osvrnuo na pjesnički i crkveni rad V. Zmajevića, poglavito poznata kao osnivača »Ilirskog sjemeništa« (1727), koje je otvoreno tek 1748, kad je njegov osnivač bio mrtav, sa službenim nazivom *Seminarium Zmajoillyricum.*

Tako iz Vranjicanove latinske pjesme *Ecloga,*[27] koju je Muljačić objavio u originalu i u svom talijanskom prijevodu, saznajemo da je arkadijska ličnost Aminta *(Amyntas)* pseudonim nadbiskupa Zmajevića. Muljačićev razvučeni prijevod latinskog stiha[28] kojim Lycidas (u talijanskom prijevodu Tirsi) kaže da je odlučio da se ne vrati kući jer ga štiti Aminta:

> ... Mentre m'ama cortese il buon Aminta;
> Aminta, se no 'l sai, che tiene il Regno
> Infra i Pastor, come più antico e degno;
> Aminta, che per vera comun fede
> Del saver Pastoral nek colmo siede...[29]

popraćen je njegovim komentarom da se radi o V. Zmajeviću.[30] To bi bila prva vijest da je V. Zmajević, koji se u latinskom stihotvorstvu okušao u mladosti za vrijeme studija u Rimu, bio i predsjednik neke zadarske akademije, po svoj prilici one *degli Incaloriti,* što ne bi bilo neobično, jer je iz statuta rimske *Arcadie* poznato da su crkveni velikodostojanstvenici često bili zaštitnici ili vodeći članovi arkadskih akademija.[31] Ako se radi zaista o Akademiji *degli Incaloriti,* osnovanoj 1694, to bi bio dokaz da je postojala poslije 1713, kad je V. Zmajević sjeo na nadbiskupsku stolicu u Zadru.

U kraćoj pjesmi *Frammento* Muljačić se tuži da mu se knjige slabo prodaju i žalosno primjećuje da muze daju samo lovor (od čega se ne živi)

O J. Tomičiću v. Ž. Muljačić, O metrici Jurja Tomičića Makaranina, *Radovi Instituta JAZU u Zadru VI—VII,* Zagreb 1960, str. 307—313.

25 N. Muljačić, *Geminatus,* str. 52—53.

26 Đ. Körbler, Zmajević Vicko, Stanojevićeva *Narodna enciklopedija SHS, IV,* str. 1272. V. i M. Japundžić, *o. c.,* str. 26—27.

27 N. Muljačić, *Proseguimento,* str. 5—18.

28 Id., str. 9: »Dum me Magnus amat Pastores inter Amyntas.«

29 Id., str. 9.

30 Id., str. 15: »Significatur Illustr. ac Reverendiss. Dom. Vincentius Zmajevich felic. profecto Record. Archiepiscopus olim Jadrensis; Principibus Romae Viris apprime charus, atque supremis Dalmatiae Moderatoribus quam qui maxime acceptus; bonorum revera memoria dignus: Qui potens Opere & Sermone, scriptis et praeclare Gestis, effusa praesertim erga pauperes Charitate, omnibus omnia factus, omnesque beneficio, officiis, benevolentia (inimicos quoque vel ipsos) optime demeritus, vivos ac mortuos suo sibi merito cunctos devinxit magnopere.«

31 M. Deanović, *o. c.,* str. 3 i 9.

a mecenā više nema. Mudro mu je jednom pisao V. Zmajević da su pjesnici slični cvrčcima kojih se pjev sviđa damama ali one ništa ne poduzimlju da zimi spase cvrčke od gladi.[32]

Od cijelog Muljačićeva literarnog rada najznačajniji je *Proseguimento*, tj. drugi dio prve knjižice, jer su tu tiskana njegova pisma D. Vranjicanu i dvije Guidottijeve didaktičke pjesme na hrvatskom jeziku zajedno s Muljačićevim talijanskim i latinskim prijevodom. Muljačić je već u prvom dijelu iste knjige *(Araldo poetico)* bio pokazao da pozna i cijeni vansplitske književnike (tako Petra Hektorovića, od koga citira početne stihove pohvale gradu Splitu: »O Splite čestiti . . .«)[33] i da pozna našu narodnu pjesmu (tako je u bilješci uz jednu svoju religioznu pjesmu zabilježio da se pjeva »sull'aria dello *Scoçi-gori*, e andatura delle Colende nostrali«).[34] Ovdje on pokazuje da visoko cijeni i našu narodnu i našu umjetničku književnost, da neka djela naših pisaca smatra ravnima najboljim talijanskim (narodne pjesme drži čak vrednijima od suvremenih talijanskih) i da naš jezik smatra zrelim da se na njemu piše o svemu čak i bolje negoli se to može talijanski. Njegovo je mišljenje osobito vrijedno ako se zna da se radi o intelektualcu koji se školovao u školama sa stranim nastavnim jezikom.

Proseguimento ima u početku već spomenutu Vranjicanovu eklogu s uporednim Muljačićevim talijanskim prijevodom. (str. 5—18). Na str. 19—24. tiskana je *Nobilis ac Sapientis Viri D. Zachariae Guidoti Traguriensis, Latinam, Italicam, Illyricam, & Hebraicam linguam pulchre callentis, morumque probitate conspicui Oda o Canzone Illirica.*

Pjesma nema drugog pobližeg naslova, didaktičkog je sadržaja i počinje stihom *Dobre žene poštene* (Dobre xene posctene), Sadrži 6 sestina, s rimama aabcdd; prijevodi se donose uporedo. Pravopis je onaj uobičajen u mletačkoj Dalmaciji onog vremena *(x = ž, sc = š, ç = č, ch = ć, y = j, z = c, — s — = z, gn = ń, glj = l, gi = ji)*. Geminate, nekonsekvente sprovedene, pokazuju da je prethodni vokal kratak. Neka kolebanja (pisanje *š, z, č*, za glasove koji se prema književnoj čakavštini očekuju, tj. za *s, ž, c*) indicij su da se naš pisac nije uvijek znao osloboditi cakavizma. Samo mali dio tih grešaka bit će nastao krivnjom mletačkih slagara.[35] Druga je Guidottijeva pjesma, također bez pobližeg naslova *(Ejusdem Canzone Illirica)*, tiskana s prijevodima i komentarom na str. 25—33. Sadrži 15 strofa

[32] N. Muljačić, *Primus*, str. 52—53:
»Ma m' scrisse un gran Prelato
Che i Poeti or son Cicale.
Cantan queste, e 'l Canto eterno
Talor piace anche alle Dame;
Ma le misere di fame
Se ne muojon poi l'Inverno.«

[33] N. Muljačić, *Araldo*, str. 36. i d.

[34] N. Muljačić, *Araldo*, str. 10. i d.

[35] N. Muljačić, *Geminatus*, str. 49. i d., vell da su tipografi Holanđani pa griješe iako su slova i strojevi dobri.

od 4 stiha i jednu sestinu. Rima je abab, odnosno ababcc, a pravopis isti kao u prvoj pjesmi. I ta pjesma ima moralizatorski sadržaj. Počinje stihom *Slisaj, lipa ma Danice (Slissay, lipa ma' Danize).*

Tri se Muljačićeva pisma D. Vranjicanu odnose na prethodne tri pjesme. Prvo pismo, datirano u Zadru 20. veljače 1747, odnosi se na Vranjicanovu eklogu pa je stoga na latinskom jeziku. Naš literat, koji se latinski potpisuje kao *Nicolaus Mugliacichius,* kaže da je pred osam godina došao u Zadar da podučava đake i da je našao prijateljevu pjesmu u rukopisu pa je odlučio da prijatelja koji sad boravi u Austriji razveseli objavljivanjem te pjesme, čemu je priložio svoj prijevod (str. 36—37).

U drugom se pismu Muljačić obraća svom kolegi i izvinjava mu se što mu šalje baš Guidottijeve pjesme na dar. On zna da Vranjican kao kulturan čovjek čita u stranom svijetu i bolje stvari, ali marljiva pčela skuplja med i sa stričaka koji rastu na našim hridima. Mogao bi mu poslati i boljih domaćih stvari, npr. izvadaka iz *Psalama, Mandaljene* i zbirke *Pjesni razlike* Ignjata Đurđevića, Palmotićeve *Kristijade, Osmana, Dubravke, Pjesana pokornijeh kralja Davida, Suza sina razmetnoga* i drugih pjesama I. Gundulića koji su zaista »*Slavi verseggiatori*«, tj. slavni (ovdje M. u duhu svog vremena pravi igru riječi između pridjevā *slavenskì — slavan* koje je pučka etimologija dovodila u vezu, op. Ž. M.). Iz tih djela izbija valjanost nacije koja se u ovo doba vidno afirmira u djelima Benka Stojkovića Staya i J. Ruđera Boškovića. Ipak, sućut prema prijatelju Z. Guidottiju koji je nedavno preminuo potakla ga je da u pokojnikovu čast prevede dvije pjesme koje je Guidotti vanrednom lakoćom improvizirao šetajući. Muljačić napada fraziranje i izvještačenost koji su se od sredine 16. st. javili u talijanskoj književnosti a razmahali u toku 17. st. Ne propušta priliku da istakne kako je »stil hrvatskih pjesnika *(illirici componitori)* bio i bit će uvijek jednaka karaktera jer je naš materinski jezik u stanju da izrazi, bez ukrasnog sredstva, a ipak dražesno, ljupko i jasno što god treba. S druge pak strane, naš je jezik strog i jezgrovit po prirodi, voli logično mišljenje koje se ne udaljuje od predmeta i istine; bez mnogo okolišanja pogađa tačno u suštinu predmeta i ne šaleći se po površini dopire do same srži«. Muljačić sa žaljenjem konstatira kako se krivnjom naših ljudi naš jezik sve više zanemaruje i gubi. Tadašnjim se gospođicama uzmuti želudac kad im netko govori hrvatske pjesme, a ima čak i takvih gradskih gospodičića koji ne znaju da čestito progovore ni riječi hrvatski, jer su tako odgojeni, i smatraju to svoje neznanje vrlinom i znakom plemenita odgoja. »Da naš jezik nema srećom drugdje boljeg gnijezda (M. misli tu na Dubrovnik, op. Ž. M.), po nama bi našao grob na mjestu gdje mu je bila kolijevka«.[36]

[36] N. Muljačić, *Proseguimento,* str. 40. Za jezične prilike usp. T. Matić, *o. c.,* str. 64—71. Matić s pravom ističe da je italijanizacija najteže pogodila Zadar kao administrativni i vojni centar i Hvar kao ratnu luku. Ipak je Hvar nacionalno stajao mnogo bolje. Usp. Ž. Muljačić, Jedna zaboravljena knjiga o Hvaru iz 1790., *Slobodna Dalmacija,* br. 4120. od 21. V 1958. Julije Bajamonti, naime, piše u svom djelu *Lettera . . . sopra alcune particolarità dell'Isola di Lesina,* s. l. s. a. (1790): »Se riguardiamo la natura delle voci,

Kako se vidi, Muljačiću je poznato značenje Splita i Zadra u hrvatskoj književnoj i političkoj povijesti.

U trećem pismu Muljačić moli prijatelja Vranjicana da se udostoji primiti i prijevod druge Guidottijeve pjesme. Na taj će se način osloboditi predrasuda po kojima bi naš jezik bio barbarski, a kad tamo sposoban je da se njime pjevaju ne samo nježne ljubavne nego i ozbiljne junačke pjesme. U vezi s tim Muljačić koji je sigurno poznavao više naših narodnih pjesma (one su se onda pjevale pred vratima Zadra, a možda i u gradskim predgrađima; isto vrijedi i za Split) uznosi njihove ljepote koje visoko cijeni:

»Da mogu, pokazao bih Vam, kao veoma živ dokaz za to, poneku od tolikih seljačkih pjesama koje pjevaju pastiri po našim planinama. Čvrsto sam uvjeren da biste Vi ubrzo u njima našli i maštanja koja je pokrenuo pjesnički polet *(estro)*,[37] i dobro zamišljenih ideja, i dobro izvedenih pjesničkih slika, začinjenih raznolikim afektima i ljupkošću, a sve je to popraćeno melodijom krepkih i muževnih osjećaja, bujicom jedrih muških pojmova, poletom zdravih i čvrstih, ugodnih i živahnih refleksa i izborom ozbiljnih i slavnih sadržaja. Cilj im je da ovjekovječe junačka djela hrabrih predaka (tako su običavali i stari Grci i Rimljani da pobude omladinu na ugledanje) i da služe potomstvu kao primjer velikodušna i krepka djelovanja. Stoga ovi planinski vrhovi obiluju hrabrim borcima, a ponekad i ženama junakinjama, i dok djeluju takvi poticaji na uši i pobude na srce, uvijek će ih biti u izobilju. Iz tog dobrog a ne sigurno iz drugog kakvog korijena niče ta plemenita vrlina koju priprosti svijet često zlobno izvrće. Najčudesnije je to što se u ovim pjesmama junaštva ne opisuju na način koji bi i malo sličio na viteške epove, a ljubavi se iznose bez opscenosti. Ali one (tj. pjesme), rođene u sjeni šuma ili u tami spilja, jadno tu umiru, jer nema snažne i brižne ruke (ili iz lijenosti ili iz nemara) koja bi pjesme izvela iz tame šuma i pećina na svjetlo dana.

è troppo certo che anche in Lesina, non meno che nelle altre isole della Dalmazia e nel litorale della terraferma, s'introdusse gran quantità d'italianisimi, i quali alterano di molto la purezza del linguaggio Illirico: siccome l'alterano le voci Turchesche introdotte ne' territori montani confinanti col tenere Ottomano.« Hvarski biskup G. D. Stratico tiskao je homiliju koju je održao u hvarskoj katedrali na tri jezika. U hrvatskom tekstu obraća se puku ovako: »Ovo jest jedna istinna, koju imas razlog çuti od ust tvoga Pastira, puçe moj pripogliubjeni, ti savisse, koji samo razumis ovi jezik, kojega s'mojom velikom xaloschiu umim malo, za mochi tebi pod puno govoriti«, usp. *Opere edite e inedite di Gian Domenico Stratico Zaratino*, I, Venezia 1843, str. 144. i d.

[37] N. Muljačić, *Geminatus*, str. 23. i d., u pismu mladom pjesniku svom sugrađaninu Juliju Bajamontiju piše: »In capricciosi franchi lontanissimi Voli, in vivi fantastici violenti Ratti, secondo le dotte osservazioni del Muratori, consiste l'eccellenza, e la Perfezione della Poesia; Facoltà Imitatrice, che risiede nella Immaginativa; appunto come la Pittura. E questi son quei, li quali formano ciò, che gli Etnici appellarono furor Sagro e Divino, cioè il vero Estro Poetico ed Entusiasmo; di cui intese favellare il Nasone, quando cantò: Est Deus in nobis, agitante calescimus Illo.«

Čini se da bi bilo najbolje da se od njih sastavi probrana zbirka kako bi strani književnici vidjeli kakve kod nas zdrave i pristojne plodove rađa moćna priroda; naprotiv, talijanske su pjesme — ako su sastavak (ili, radije, neuspjelo djelo) seljana — meke i odveć nježne, a često i nepristojne i prljave, na sablazan čistima i štetne po ćudoređe; s druge strane, ako su fin i savršen plod rada učena i pametna svijeta, sva je njihova vrijednost u vještini kojom su izrađene, a tu naši učeni ljudi i cijene i u njoj uživaju«.[38]

Na kraju N. Muljačić, nasuprot suvremenim talijanskim umjetničkim pjesmama koje imaju dražesti ali nemaju prirodnosti (a bez prirodnosti nema velike literature), citira nekoliko stihova iz pjesme *Zorka* Vladislava Menčetića, uspoređuje ih s klasičnom ljepotom sličnih Vergilijevih stihova i vrlo slobodno prevodi na talijanski (12 talijanskih stihova za naša 4).

N. Muljačić nije objavio vrednijih književnih djela nego se afirmirao uglavnom kao prigodničar i prevodilac i kao takav spada prije u kulturnu nego u književnu povijest hrvatsku. Značajan je zbog toga što je u doba kad je gajenje književnosti na našem jeziku bilo svuda u Dalmaciji u nazadovanju isticao ljepotu, snagu i bogatstvo našega jezika, njegovu upotrebljivost u poeziji i nauci. On, mletački podanik, visoko cijeni dubrovačku književnost i ima osjećaja za jedinstvenu kulturu naše nacije bez obzira na političke granice. Time se skladno uklapa u tada još maleni krug stvaralaca naše nacije u modernom smislu. Slična mišljenja o vrijednosti našeg jezika, o šteti koja mu se nanosi upotrebom suvišnih tuđica tada su u zraku. Veliki alarm na hrvatskoj obali koji je pokrenuo Ivan Tanzlinger[39] prihvatili su Muljačić i drugi srednjodalmatinski pisci a na njih se nadovezuju poznati pjesnički protest Marka Bruerovića[40] i nedovoljno poznate riječi dopunitelja *Osmana* Džanluke Volantića.[41]

Druga nedovoljno vrednovana zasluga N. Muljačića tiče se njegova zanimanja za našu folklornu književnost. Dosta prije Fortisa, Bajamontija i Ferića on se zalaže za sakupljanje i objavljivanje naših narodnih pjesama.

[38] N. Muljačić, *Proseguimento*, str. 41—42.

[39] M. Kombol, *Poviest hrvatske književnosti do preporoda*, Zagreb 1945, str. 275. i d.

[40] M. Kombol, *o. c.*, str. 378.

[41] Džanluka Volantić tiskao je 1793. god. u Dubrovniku *Besjedde duhovne oza Bernarda Zuzzeri Dubrovcjanina Druscbe Jeſussove recene prid Skupsctinom Dobre Smaerti u Zaerkvi S. Ignazia u Dubrovniku*. U predgovoru *Sctiozu*, na str. IV, moli čitatelje da uvaže »neurednost« tada već pokojnog pisca: »Namjeritchjesce najprie na gneke rjeci, alli veoma malle, sasma Italianske, koje umetnu Bernardo tamo i amo u svoje Besjedde: nu radi koga uſroka? Jedallije Slovinski Jeſik toliko ubogh, da beſ pomochi Italianskoga nemoscese gnim samiem svaka miso iſgovoritti? Nije u istinu. Prem je plodan, obilan i podoban svakomu Pismu i svakoj vaersti od Kgniſcenstva; i tkogodje i mallo gnemu vjesct ſadovoglnochje ovu istinu svjedocitti. Jedallije Bernardo bio svoga rodnoga jeſika neumjetan? Nemoscese ni to raſloscitto sumgnitti; budduchi on ſa u gnemuse stanovitije utemeglitti od paerve mladosti iſtrajo mnogo ljetaa u pripomgnivu nauku iſvaersna govoregna. Jedina dake svaerha, ſa koju sluſcjascese kadgod kojom rjeci Italianskom, bi er budduchi one rjeci u Dobrovniku (!) proscle u svaciju obicjaj, i imajuchi ih po vas dan u ustieh i isti puk drobni, hotiascese ugodit nacinu od govoregna svoieh Sluscjaozaa ſa bit lasno i svaersceno od svakoga raſumjen . . .«

Od uočavanja te potrebe pa do samog sakupljanja samo je jedan korak, pa je prema tome on preteča onih učenjaka, naših i stranih, koji će se krajem 18. i u toku 19. stoljeća tim poslom baviti.[42]

Vrlo je vjerojatno da su Muljačić i njemu slični profesori na Florijevu sjemeništu u gornjem smislu djelovali na svoje učenike[43] i da su njihove misli naišle na odjek među đacima Zadranima. Potčinjeni položaj Dalmacije u okviru Mletačke Republike[44] zajedno s pojačanim interesom za naš jezik i književnost stvorio je i u Dalmaciji plodno tlo na kojem su se početkom 19. stoljeća razbujale klice pretpreporodnih gibanja.

Ovo izlaganje pokazuje da se povijest postanka nacije u modernom smislu kod nas ne može proučavati ako se, više nego dosada, ne studiraju i oni naši zemljaci koji su svoje radove pisali na stranim jezicima.

DODATAK

Dvije pjesme Trogiranina Zaharije Guidottija

1.

Dobre žene poštene,
Poslisajte sad mene:
Ne virujte, ne virujte
Ludima ludima
Ni vele, ni malo;
Tako vaš dobro dopalo!

Razgledaju, migaju,
Oni vam se klańaju;
Hvalu lipost, prosu milost
Skladnima pisnima;
Ljubav vam odkriju,
Služu vaš, branu, dariju.

Te su nike velike
Lisičeve prilike;
I mrizice, ke ptičice
Varaju, sklapaju:
Ah!, himbo gorčena,
Kako si izvan medena!

[42] M. Pantić, jedan od najboljih poznavalaca starije faze historijata rada na sakupljanju hrvatskosrpskog narodnog blaga, s pravom kaže: »Jedan potanko načinjen i iscrpan istorijat svih ranih i predvukovskih beleženja tekstova srpskohrvatske narodne književnosti danas bi bio od višestruke koristi i nije mala nevolja što ga naša nauka još nije dobila«. Usp. M. Pantić, »Jugoslovenska književnost i usmena narodna književnost od XV do XVIII veka«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, XXIX, 1963, 1—2, str. 17. i d. (citat na str. 26—27).

[43] Prema statutu koji je *Procureria di S. Marco* u Mlecima donijela za novoosnovano Florijevo sjemenište 25. VII 1669, sjemenište ima svega 4 službenika: rektora koji vodi zavod i predaje sve potrebno (gramatiku, humaniora, retoriku, filozofiju, moralku i gregorijansko pjevanje), repetitora, sobara i kuhara te svega šest pitomaca. Pitomce bira *Procureria* iz redova natjecatelja koji su obavezno iz plemićkih ili građanskih obitelji iz Zadra, usp. anonimni rad »Il Seminario *Florio* di Zara«, *Il Dalmatino Lunario XL*, Zara 1916, str. 63—72. Nije nam poznato da li se kasnije broj nastavnog personala i pitomaca povećavao.

[44] Usp. N Čolak, Spis Andrije Borellija o uređenju Dalmacije krajem XVIII stoljeća, *Mogućnosti IV*, 1957, 5, str. 397—410, i 6, str. 499—510. Čolak revidira staro mišljenje po kome u 18. st. Dalmatinci (kako oni hrvatskog i srpskog tako i oni talijanskog porijekla) ostaju u sjeni. A. Borelli, pohrvaćeni potomak bolonjske obitelji, zrelo je osmislio mletačku ekonomsku politiku prema Dalmaciji pa je 1797. ili 1798. god. predložio austrijskoj upravi reforme i potpuni raskid s prošlošću.

Nač nastoju, i koju
Bist u srdcu tad goju,
Ne znam, ne znam, samo znam
Luduju, vraguju;
Ka plahost jest u ńih!
Ki li su vrazi, nuti jih!

Koja ńima neima
Vire, skrije s očima,
Od pameti, ko' prokleti
Vez lova ńihova
Poteže sramotu,
Grdeći duše lipotu.

Dakle, moje gospoje,
Bižat od ńih sveto je;
Blizu plama gori slama;
I lepir, mala zvir,
Opaljen gubi še
Kad okol sviće vrti še!

Od čistoće ko oće
Naći lipse svitloće?
Što je blago? što je drago
Kamenje? Poštenje
Kraljuje, svud vlada;
Slava mu ne mre nikada.

Muža svoga samoga
Naredjeno od Boga
Jest dvoriti, i ljubiti:
Drugako, bit ako
Poštene želite,
Ne ljubite, ne ljubite.

2.

Slisaj, lipa ma' Danice,
Nauk ki ti jamam dati;
Nek meju ine divojčice
Lir se čisti budeš zvati.

Sadasńima ljubovnikom
Ne ugajaj, jer varaju;
Tiha janca pod prilikom
Ljuta lava ćud imaju.

Pri tobom se dobri činu,
Mudri, uljudni, i bogati;
Da l' kriposti sve te ginu,
Kad bi jih tila razaznati.

Ne obraćaj pogled ńima,
Razgleda' te kad se stanu;
Mnokrat oči, ke s' očima
Sritaju se, srdce ranu.

Kako ubje zmaj človika
S' muńom svoga od pogleda;
Tako i oko ljubovnika
Mori srdce, ko ga gleda.

Na daleko uho odkreni,
Kad ti slavne pisni poju;
Da glaš tašći, i vitreni
Ne pritegne ljubav tvoju.

Tišći običaj skoka gluha,
Kom' ne udu čarovniči (sic);
Jer zatvora oba uha
Na ńihove glase, i riči.

Ako li ti ki dar daju,
Nemoj ruku tvu pružiti;
Jere dari moć imaju
Najmudriju zaslipiti.

Spomeni se, kad bogata
Ruka obilni dar ti daje,
Da sva svitlost srebra, i zlata
Prama časti pomrčaje.

Biži od tanca, ma grlice,
Jer nečisti duh s' ńim vlada;
Kada ruka ruku tiče,
Lako napast srdca sklada.

Ne znaš, lovač (sic) višć u vodi
Da onda lipo ribu vara,
Kada mu se srića zgodi,
Da pod svićom tance stvara?

Ne slidi jih gdi na samo
Išću s'tobom govoriti;
Jer te oće oni tamo
Neumitnu privariti.

Hitri sokol kada ugleda
Razlučenu pticu od jata,
Zaleti še put ńe vreda:
Pristrasenu tad je ufata.

Srid vedroga tvoga čela
Dakle nauk moj postavi,
Neka umideš skrsit krela
Prihimbenoj toj ljubavi.

Padaće ti blage sriće
Iz prozora nebeskoga:
Anjel tebi naputiće
Druga ugodna, i dobroga.

Veselo ćeš vik živiti
Skladna s' drugom, srićna u plodu,
Ki će dika, i pomoć biti
Roditeljem, i svem rodu:
Slavnom čašću okruńena
U vik staće tva spomena.

TRI PISMA NIKOLE MULJAČIĆA DUJI VRANJICANU

1. pismo

Eximio ac spectatissimo Viro
Pharensis Ecclesiae Canonico (ut ajunt) Poenitentiario D. Doctori DOMNIO WRAGNIZANO CALOTIO sibi in amicitiis juncto, NICOLAUS MUGLIACICHIUS Plurimam ex animo salutem dicit ac Felicitatem.

Cum octo abhinc annos Jaderam venissem, ut hujusce Gymnasii Alumnos liberalibus studiis informarem; inter nonnulla manuscripta, quae tu functus munere eodem (quos enim ego bonis Artibus ac politioribus tantum litteris ad Humanitatem instituendos suscepi, hos Tu jam scientiis imbueras, & gravioribus etiam excolueras Disciplinis) magna cum laude discedens reliquisti, hanc reperi Eclogam. Haec est, cujus tu *fecisti versiculos, tulit alter honores*, ut verbis utar virgilianis; quam scilicet recens quidam vates, haud nostras, sibi temere vindicavit: Haec est, quam Tu, cum adhuc Steyerspergi ad Viennam in Austria morareris, datis ad me literis, quaesivisti: Haec est, quam ego ad hanc usque diem perlegi quam saepissime; quam diligenter servavi, servaturus dum *Anima spirabo mea;*[1] quam semper miratus sum, utpote nativo quodam, simplicique candore, Bucolico Carmini apprime familiari, pervenustam; quamque modo ad Te mitto, ut quae tibi aequo jure debeatur. Verum, & nostra legas ea, qua soles pollesque cumprimis humanitate, oro, Vir erudite & gratiosissime; nec Te pigeat *nostro posthabere tua seria ludo.*[2] Etenim cum similem de meo aere cudere minime queam, exercitationis gratia, illam Italica versione donare, haud incongruum putavi; ut vel ex hoc intelligeres, quanti ego tua quaeque faciam. Etsi *videar argutos inter strepere anser olores;*[3] hunc tamen qualemcunque laborem in obsequii & amoris erga Te mei fidele argumentum habeto. Sic fiet *in tenui labor, at tenuis non gloria.*[4] Jam vale, Amicorum charissime, ac salve: & me (quod cummaxime quidem facis) ama.

Dabam Jadrae. Decimo Calendas Martias. Anno a Virginis partu MDCCXLVII.

2. pismo

Al. Sig. N. N.

Io non saprei daddovero, quali testimonianze più vive recarle del mio rispetto; se non che dopo averla di presenza col corpo, dirò così, riverita, ora me le inchinassi con lo spirito ancora per mezzo di questo foglio. Molto meno daddoverissimo saprei, qual divertimento recarle in un Paese a lei, ed a me straniero ugualmente; se non se porgerle per avventura occasion di ridere su queste mie baje. Ella, che aspira ad una vasta letteratura, com'è proprio degl'Ingegni più vigorosi e robusti, so benissimo, che non istà oziosa in cotesto suo viaggio; ma tramutando il presente necessario respiro in nuova occupazione, va qual Ape industriosa tutto dì lavorando, in raccorre per fino il mele da' Cardoni medesimi di queste balze. Ecco pertanto alla sua studiosa avidità un pascolo io presento, benchè men degno; ed all'erudizione d'altre lingue, ch'ella possiede, mi fo coraggio di porle sotto a' Riflessi, nella forza e brevità delle frasi, nella schiettezza e semplicità de' concetti il carattere di questo Dialetto eziandio. A questo fine io mi sono attenuto nel vulgarizzamento all'ordine medesimo della sintassi o Regolare o Figurata, o Naturale o Trasposta, com'ella venga; non che alle parole.

1 Cic. ad Quir. post Red. in peror.
2 Buc. Ecl. 7. v. 17.
3 Ecl. 9. v. 36.
4 Georg. lib. 4. carm. 6.

Ben è vero purtroppo, che di gran lunga migliori saggi, e più nobili idee potrei di leggieri proporle; tratte dai *Salmi di Davidde*, dalla *Maddalena*, e da *varie Composizioni* di D. Ignazio di Giorgi; dalla *Cristiade* del Palmotta; dall'*Osmano* (Poema) dalla *Dubravka*, (Pastorale) dai *Salmi Penitenziali*, dal *Figliuol Prodigo*, e da *Composizioni diverse* di Giovanni Gondola; veramente *Slavi* versegg'atori, perchè gloriosi; ne' quali appare il valor della Nazione, come ora spicca in Benedetto Stay, ed in Gioseffo Rogerio Boscovich della Compagnia di Gesù, per altri Studj, ed Opere loro ma la tenerezza verso un Amico, non ha molto defunto, m'obbligò a scegliere questo suo Parto; da lui però dato alla Luce con felice facilità in passeggiando.

Il Poeteggiare fuori del Tavolino stimo io più malagevole nell'Italiana favella, a motivo delle lunghe perifrasi, o circuizioni* e rigiri di parole, e delle gran gale, anche alla moda, con cui dev'ella vestire talvolta l'Idee, nel che fare istancasi di molto l'intelletto, e perde il filo, o la lena. Quind'è, che sì fatti casi all'*Italia* concedo più rari, attesa la difficultà (eccettuatine li nati per improvvisare, come il già rinomato *Perfetti)* ma ove accadano, appunto viappiù laudevoli.

Il Soggetto della Canzone è materia poi da *sua pari*; mercèchè il cicisbeare, il Dameggiare, il corteggiare, il far lo Smanzieroso o sia da Damo o Damerino, ed altre cotali Merci, qual di lusso, e qual di lussuria, per somma sua cortesia, *Ella* ci ha da qualche tempo trasmesse. Non sono però così Tiranni li miei Giudizj, che non le accordino la libertà di rovesciare la colpa sopra di altre Minere lontane, che di tai metalli non puri la fecondarono. Ma noi frattanto vorremo accagionare quella fonte vicina, la cui vena men chiara serpeggiò fin oltre Mare ad irrigarci. E quì accordando le Note ultime con le prime, rida pure, che n'ha ragione; mentre io facendole umilissima riverenza, mi protesto con piena Stima.

* Dovendo usare sovente il parlar Tropico e Figurato, dove il proprio ed il naturale, come affatto basso o troppo liscio, nulla serve o poco risalta: ed essendo il comporre d'oggidì molto diverso e differenziato da quello de' meschini Compositori, che fiorirono dopo la metà del Secolo sedicesimo, e andarono molto in su del vegnente diciasettesimo: che intorno al suo finire purgossi; valendosi gl'infelici, (vissuti nella corruttura del buon gusto, anzi nella inondazione del pessimo) per tesoreggiare, assai ciecamente dell'orpello, piucchè di fin oro.

Laddove lo stile degl'Illirici Componitori fu e sarà di uguale mai sempre carattere: sendo bastevole dall'un canto senza belletti quella, ch'è Madre lingua, per la sua vigoria, ad esprimere con grazia e vaghezza checchessiasi ancor pianamente; e amando dall'altro, qual rigida per natura e stringata, un pensar sodo, nè guari dilungato, dall'obbietto e dal vero; che senza troppi ricercari, portasi di lancio nella sustanza e nelle viscere della materia, e senza scherzare sulla corteccia, entra a dirittura nel midollo.

Ma (dicasi per incidenza) la disgraziata appoco appoco va perdendo per nostra colpa il suo lustro, ed iscemando di forza; perchè vassene appo noi quasi affatto in disuso. Ed oggimai il cantar Canzoni in Illirico, non è più un dolce diletico; egli è come un ostico beverone, che tormenti, od un auzzo pungiglione, che ferisca la dilicatezza delle nostre Damigelle; e 'l portar con esse lodi e augurj secondo l'uso de' nostri Ottimati, è un muover loro lo Stomaco e la Colica, un offendere l'altura del loro grado. Che più? Dielvolesse, che non ci recassimo a scorno, qual viie e villesca, di udircela a predicare! Laonde v'ha fra' nostri Signorini, con tal prevenzione allevati, chi non ne sappia profferire scolpitamente una parola. E ciò stimasi finezza, se piace a Dio, di cultura, e gentilezza di educazione. Ecco la bella sorte, che incontra presso de' suoi Nazionali la lingua loro materna! Che s'ella per buona ventura non avesse altrove un Nido migliore; quanto a noi, nello stesso suo Paese natio per poco s'estinguerebbe trovando fatalmente nella sua Culla medesima la Sepoltura!

3. pismo

Allo stesso Sig. N. N.

Segue il Poeta medesimo Illirico estemporaneo; seguita l'Argomento istesso Morale amatorio; e sieguono in uno gli Atti della stima, che alle di lei rare qualità sincera professo, quant'altri mai, nel porgerle occasione di sollazzo in questa noiosa calda Stagione,

> ..... in cui divampa, e bolle
> Il gran Pianeta, e sugli eterei Poggi
> l'Infiammato Leon sua chioma estolle.[1]

Ella, che la gentilmente accolto la prima Offerta, si degni di rimirare con occhio benigno la presente ancora; ed usi meco quella nobile sofferenza, ch'è propria degli Spiriti sollevati, e cui merita per altro un ardimento divoto e innocente, quale si è 'l mio. Con ciò rimarrà ella per avventura sciolta da una certa prevenzione, per cui si crede spirar barbarie quella lingua, ch'è atta non meno a trattar argomenti teneri e dilicati, che a maneggiarne de' Serj e degli Eroici.

Ed oh! così mi fosse pur conceduto di porle sotto gli occhi, per un esemplo di ciò vivissimo, una qualche delle tante rusticane Canzoni, le quali cantansi da' Pastori sulle nostre Montagne: come ho ferma fede, che iscorgerebbe tosto per entro e fantasie agitate dall'estro, e idee ben concepute, e immagini ben condotte, da varietà di affetti e vaghezza condite: accompagnate da un'aria di sentimenti vigorosi e virili, da una piena di concetti maschi e massicci, da un brio di riflessi e sani e sodi, e vivaci ed ameni, e da una scelta di suggetti gravi ed illustri; indirizzati ad eternar le gesta de' bravi Antenati, (com'era costume de' prischi Greci e Romani, per infervorire la Gioventù all'emulazione) ed a recar norma a' posteri loro del magnanimo forte operare. Quind'è, che queste quantunque alpestre vette abbondano di valenti campioni, e di campionesse talora; e sinchè durino tali sproni all'orecchie, e sì fatti stimeli al Cuore, mai sempre ne abbonderanno. In così buona, ned in altra certamente, Radice piantasi codesto generoso valore; che dalla gente poi grossolana torcesi per malizia bene spesso al mal fare. Il più mirabile di esse Canzoni sì è, che gli eroismi non pingonsi in modo, che punto sappia di Romanzesco, e portansi gli amori senza oscenità. Ma elleno nate fra l'ombre delle Foreste, o fralle opacità delle grotte, miseramente vi muojono, perchè non v'ha mano poderosa e sollecita, (siasi per ozio, o trascuratezza) che le tragga dalla scurità de' Boschi e degli antri a Sol chiaro.

Io per me reco opinione, che ottima cosa sarebbe, il farne una giudiziosa Raccolta; onde agli stranieri Letterati apparisse quanto sia fra noi la natura possente a produrre parti sani e puliti: mentre le Canzoni Italiane, se sono abbozzo (o piuttosto aborto) della gente di contado, son molli ed effemminate, e sovente sporche e sudicie, di scandalo ai casti, e di corruttela al costume; e se sono fino e compiuto lavorio della gente colta e di levatura, tutto il pregio loro è dell'arte; che da' nostri studiosi e si riverisce e si gusta.

A queste per altro si potrebbero porre a rincontro altre nostre di pari grazia, e di quella naturalezza ripiene, che ha formato l'aureo stile e 'l perfetto comporre in tutt'i Secoli ed i linguaggi; onde vincasi interamente da una banda, e non perdasi del tutto dall'altra. E per darne un solo solo e piccolo saggio, a me per certo è sempre mai paruta di venusta semplicità la Descrizione de' primi crepuscoli sul romper del giorno, quando appena comincia ad albeggiare, fatta da valente nostrale verseggiatore:

[1] Vinc. da Filic.

Joscte ovcjar ne *izgonasce*
Tankjem *prutom* Krotka stadda;
I Pastjeerka josc ne brasce
Drobno zvjeetje varh livadaa.

(*Zorka* — Canzone di Uladislao Mincetich — ciocchè giusta la migliore forse interpretazione disse il Mantovano Ecl. 2, v. 30. Hoedorumque gregem viridi *compellere hibisco.* benché Tommaso Farnabio comenti *ad hibiscum.* V. in Not. ibid.)

Non cacciava il Pecorajo
Pronto e gajo
Con la verga fuor sottile
Dell'Ovile
Alli paschi consueti
Anco i armenti mansueti:
Ned ancor la Pastorella
Vaga e snella
Raccoglieva per gli usati
Verdi prati
Ne' bujori mattutini
Li minuti Fiorellini.

Quest'è tutta e quanta la Merce, di cui può fornirla in cotesto suo viaggio il mio corto potere e sapere. Che s'ella non è pellegrina, com'e' si dovrebbe, e se saria più piaciuta; almeno rara e gradevole è quella stima ed affezione, con cui gliela offero, come si conviene a chi, facendole devoto profondo inchino, si gloria di essere sempre sempre ec.

Summary

FROM THE CORRESPONDENCE OF 18TH-CENTURY ZADAR PROFESSORS, ESPECIALLY NIKOLA MULJAČIĆ

(A Contribution to the Study of the Development of National Idea in Zadar)

Although Zadar was the town that of all Croatian towns was most exposed to foreign influence, during the first two centuries of Venetian supreme rule (which lasted without interruption from 1409 to 1797) it witnessed a considerable literary output in the Croatian language. Linked with Zadar are three great names of our old literature: Petar Zoranić, Brne Krnarutić, Juraj Baraković. However, in the third century of the foreign occupation the literary activity experienced a rapid decline, with the men of letters Šime Vitasović (1644-1719) and Ivan Tanzlinger (1651-1732) being rather scholars than original creators. The fourt century of the foreign occupation was bare of any literary creation in the Croatian language, although the majority of the population was made up of Croats. In the academies and at the Governor's Court what was being read were compositions in Italian and in Latin, of however poor value. Throughout the 18th century, immigration of a foreign ethnical elements was going on. In the meantime a part of the Croatian population was being denationalized. The ethnic changes were hitting mainly at the bourgeois class. In spite of all, however, beneath an official façade and alion gloss the Croatian Zadar was still in existence. The latter fact is corroborated also by the Italian man of letters Carlo Gozzi (1720—1806), who, on having spent three years in Zadar and in Dalmatia, named this period »triennio illirico«.

The greatest merit for the maintenance of national idea in Zadar goes to the rare intellectuals, not only to the glagolian priests (as is only too simply believed) but likewise to a number of learned professors of the Zadar Latin seminary Florio (1669—1797). The author describes the life and work of the modest man of letters, the clergyman Nikola Muljačić (1679?—1776), of Split, who on four occasions, from 1739 to 1758, taught various subjects at the Zadar institution Florio. Muljačić was on good terms with the Zadar archbishops Vice Zmajević (1670—1745), of Perast, who was meritorious for the founding of an »Illyrian Seminary« in Zadar, and Mate Karaman (1700—1771), of Split, who had sojourned in Russia from 1732 to 1737 for the purpose of studying the language of the Russian religious books.

The author concentrates mostly on Muljačić's connections with Juraj Tomičić, Zaharija Guidotti and Duje Vranjican. The latter used to lecture before him at the seminary Florio, and he is the author of a work on tactics and strategy (*Capitano erudito,* Vienna 1739), which he dedicated to the army officer Kvirin Josip Ćudinović, of Senj.

The author presents four printed works by N. Muljačić pointing out his relations with natives of Zadar and some other Croats he met there.

The most interesting work by Muljačić for the development of national ideas in Zadar is *Proseguimento, or sia Continovazione dell Araldo poetico ovvero Furiere.* This book was printed in 1761 in Venice, and it contains three foreign poems with his translations as well as three of his letters with which he accompanied the mentioned poems. All of this is dedicated to Duje Vranjican, his friend, a native of Hvar.

The first poem, Vranjican's Latin eclogue, which was translated by N. Muljačić into Italian, is briefly reported upon by the author; the other two poems, which were composed by Zaharija Guidotti (1687—1757?) in Croatian, and which constitute a modest but nevertheless invaluable document about literary creation at Trogir during the first half of the 18th century, are presented in their entirety.

In an Addendum the author presents the integral text of Muljačić's three letters. The first of them is dated 1747 at Zadar, whilst the others must have originated at later dates because they were written after Guidotti's death (around 1757).

In the second letter N. Muljačić stresses the beauty, richness and power of the Croatian language. He regrets that it should have been neglected by the municipal populations of Split and Zadar — cradles of Croatian literature. He then states that, »luckily, if our language had not found a better nest elsewhere (thinking of Dubrovnik), we ourselves would have entombed it where its cradle had been.«

With Muljačić, writers and scientists of Dubrovnik (I. Gundulić, J. Palmotić, I. Đurđević, V. Menčetić, B. Stojković, R. Bošković) were highly esteemed. He felt that they belonged to the same nation as he in spite of the political barriers.

In the third letter, addressed to D. Vranjican, Muljačić advocates the collecting and publishing our folk-songs, which, to his opinion, are of high artistic and ethic value and therefore worthy to represent us in the world at large. To his opinion, it is not only that these poems are better than the contemporary Italian folk-poetry, but even our artistic literature can equal that of Italy.

In conclusion the author states that if one is to write about the development of a nation in the modern sense about the Croats, it will be necessary to study more intensively than so far the works of our fellow-countrymen written in foreign languages.